

onvolkomenheid, inspiratie ontvangend uit de wisseling van wilden levensstorm en klare, rimpellooze rust, uit de deining van eb en vloed in de immerbewogen golven van de zielewateren.

Maar zoo schept de vrouw niet.

Altijd zal de aarde haar uitgangspunt vormen. Haar wereld is niet die van straffe tegenstellingen — haar wereld is die van de gebondenheid, den samenhang. Niet uit onvolkomenheid put zij haar kracht, maar uit harmonie. Bewust of onbewust voelt zij de kosmische samenhang der dingen. Zij voelt een allesdoordringend verband, waar zij zichzelf niet buiten stelt, niet buiten kan stellen. Van dezen samenhang uit wordt pas haar eigen wezen aan haar geopenbaard. En haar natuur noopt haar, om al, wat zich dreigt los te rukken buiten dit verband, wat zich hier naast wil stellen, weer terug te brengen, weer in te schakelen in de eenheid van het leven, weer te vereenigen door geleidelijke binding.

Haar scheppingskracht is minder tragisch dan die van den man, omdat zij niet afleidt van de levenseenheid, maar steeds weer daarheen terugvoert.

Niet van de aarde af, maar van de aarde uit gaat haar scheppingskracht. Elk klein, aardsch dingetje, kan het uitgangspunt vormen en dat neemt zij op in haar geest en zij draagt het en baart het terug en dan wordt het weer aan de aarde gegeven. Het is hetzelfde gebleven, maar het verschijnt in nieuwen kosmischen samenhang, het is door dit baringsproces opgeheven boven de wereld van de stof en het is ingetreden in die van den geest.

Er is een nauwe samenhang tusschen den schepper en het geschapene, omdat er altijd een gemeenschappelijke overkoepeling is — er is altijd een verband, dat beide omsluit.

Onzeker zijn de banen van de scheppende vrouw niet. Want altijd is er bij haar het vaste punt, de zekerheid, gelegen in haar zelf, in het organisch verband, waarin zij staat tot de haar omringende levensverschijnselen.

Deze typische kenmerken van vrouwelijk kunstenaarschap zien we bij Paula. De eenheid in al haar uitingen, de geheimzinnige mystieke sfeer, die al haar werken verbindt, een sfeer, waarin aarde en eeuwigheid zijn versmolten en het tijdelijke is opgeheven in een alomvattend-verband, dit alles is kenmerkend vrouwelijk.

Paula schilderde de menschen en dingen, alsof zij haar toebehoorden, of zij ze even op een afstand had gezet, om ze beter te aanschouwen en of zij direct daarop den band weer opnieuw vastknoopte.

Deze kunst is religieus, op dezelfde wijze als de kunst van Van Gogh religieus is. Er is bij beide het zoeken naar de zin der dingen, naar het leggen van een verbinding tusschen den schijn en het zijn, tusschen werkelijkheid en ideaal.

Bij Van Gogh wordt dit zoeken tot een felle aanklacht, tot een heftig reiken, een scherp vernietigen van de werkelijkheid, zooals die zich openbaart in valschen schijn. Af en toe trilt een wondere diepte als een geheimzinnige